

Kontrabas

»Veličastni, pod sojem luči, na robu orkestra, ena roka na vratu njihovega ogromnega inštrumenta, druga drži lok ... izgledajo deset glav višji. Za preostale inštrumente – violine, viole, violončela, trobila in pihala, tolkala – se zdi, da ubogajo ta lok, kot bi ubogali žezlo kralja Olimpa.«

Louis Spohr

Kontrabas je največji in najnižje uglasen instrument s strunami. Spada v družino godal, torej k violinam, violam in violončelu, od svojih sorodnikov pa se vseeno malce razlikuje. Je namreč edini, ki ima strune uglasene v intervalnem razmerju kvarte, in ne kvinte, kot je značilno za preostale. Kontrabas zveni oktavo nižje kot violončelo, tako da je najnižji ton, ki ga doseže s štirimi strunami, kontra E. Pri izvedbi določenih orkestrskih del se uporabljajo tudi instrumenti s petimi strunami. Tako dobi klasična uglasitev E¹-A¹-D-G še nižji ton H¹ ali C¹. Instrument je v zahodni klasični glasbi najbolj poznan kot nepogrešljiv del instrumentalnih sestavov, in to vse od baročnega ansambla do velikega simfoničnega orkestra. Njegova glavna naloga skozi vsa stoletja ostaja enaka – ansamblu dati trdno ritmično podlago, podprto z močnim, nizkim tonom. Kljub temu pa kontrabas že dolgo ni več koristen le za podvajanje basove linije, kot je bilo značilno v baroku in obdobju *basso continuo*. Od poznega klasicizma naprej poteka postopna emancipacija kontrabasa znotraj orkestra. Med prvimi je samostojne kontrabasistične linije (sicer podvojene z violončeli, a zapisane oktavo nižje) zapisal Beethoven v svojih simfonijah, povod za to pa naj bi bilo navdihujoče igranje enega izmed prvih velikih kontrabasističnih virtuozov, Domenica Dragonettija. Tudi solistična literatura za kontrabas je začela nastajati vzporedno z vzhajajočimi talenti, res pa je, da obstaja veliko transkripcij zlasti baročnih in klasicističnih del, prilagojenih temu instrumentu.

»Kontrabasistične šole«

Kot pri preostalih instrumentih se je tudi za kontrabas razvilo več različnih »kontrabasističnih šol«, te pa se do danes še niso standardizirale v smislu ruske ali francoske violinske šole. Kontrabasisti po vsem svetu še vedno igrajo v najrazličnejših tehničnih niansah. V Sloveniji pod mentorstvom prof. Zorana Markovića razvijajo svojo tehniko po zgledu Franca Petracchija (1937) in Ludwiga Streicherja (1920–2003). Oprijemljivejša je delitev kontrabasističnega načina lokovanja; poznamo namreč t. i. francoski in nemški lok. Francoski lok je po obliki in strukturi (tu je pomembna predvsem *žabica* – mesto, kjer lok držimo s prsti) podoben violinskemu pa tudi drža je podobna kot pri igranju na violino. Nemški lok je precej krajši in debelejši, prav tako je drugače oblikovana *žabica*, drža loka pa je specifična, prilagojena obliki *žabice*. Bistvena razlika med enim in drugim lokovanjem je v držji, potezi roke in prenosu teže na struno.

24

Nemška in francoska varianta loka za kontrabas???

Kontrabasistov danes ne srečamo le v simfoničnih in pihalnih orkestrih – vedno pogosteje lahko obiščemo tudi njihove solistične recitale, velikokrat pa so zaželeni tudi kot člani komornih ansamblov za sodobno glasbo, saj njihov instrument ponuja nešteto zvočnih odtenkov in zanimivih efektov. Tudi med skladbami slovenskih sodobnih skladateljev najdemo precej del, napisanih za kontrabas. Eden izmed opusov, v katerem je več kot deset skladb napisanih za kontrabas in manjšo komorno zasedbo ali duet, od tega pa sta dve skladbi instrumentu posvečeni kot solistični, je opus **Nenada Firšta**. V naslednjih vrsticah se bomo sprehodili čez njegovo skladbo za solo kontrabas **Hopska bela zarja** iz leta 1998.

Nenad Firšt

Nenad Firšt se je rodil v Zagrebu in svojo glasbeno pot začel kot violinist. Po končani srednji glasbeni šoli v Zagrebu se je preselil v Slovenijo, kjer je na Akademiji za glasbo v Ljubljani nadaljeval študij violine pri prof. Roku Klopčiču, pri prof. Danetu Škerlu pa je študiral kompozicijo. Po končanem šolanju se je izpopolnjeval na mednarodnih glasbenih tečajih doma in v tujini ter bil tudi reden udeleženec tabora *Glasbene mladine Jugoslavije* v Grožnjanu. Med letoma 1982 in 1992 je bil član godalnega kvarteta *Sebastian*. Svojo skladateljsko pot je začel ob raziskovanju solističnega in

komornega korpusa, ki mu ostaja blizu vse do danes. Zaradi obsežnega opusa solističnih in komornih skladb, napisanih za godala, ga pogosto označujejo kot skladatelja, ki so ga praktične izkušnje z violino tako zaznamovale, da njegov opus prežemajo zlasti zvoki strunskih glasbil. Kljub temu je Firšt skladatelj, ki odkriva in družji zanimive zvočne kombinacije in piše skladbe za najrazličnejše komorne sestave. Med njimi so skladbe *Zvezda, gledaš jo, večno., Triptih, Nokturno, Lucida Intervals, Glasba divjih bab, V tistem trenutku postanka, Violab* itd. Skladateljski opus Nenada Firšta bogati tudi nekaj simfoničnih ter zgledno število koncertantnih skladb. Večinoma so pisane za solistični instrument in orkester, bodisi komorni bodisi simfonični, nastalo pa je tudi nekaj skladb za komorni godalni orkester. Firšt je prispeval koncerte za violino, kontrabas, violončelo, flavto, *Koncert za dva saksofona* ter *Concertino za flavto in saksofon*. Za zadnja dva je, poleg še štirih skladb (*V tistem trenutku postanka* za komorni ansambel, *Čarobna gora* za simfonični orkester, *Pisma za violino in komorni orkester* ter *Odeon* za komorni orkester), v letu 2009 prejel nagrado Prešernovega sklada. Njegova vpetost v različna glasbena področja je motivirana z željo po celostnem umetniškem ustvarjanju in ukvarjanju z glasbo. To željo danes izpolnjuje kot dirigent in umetniški vodja Celjskega godalnega orkestra, kot generalni sekretar Zveze *Glasbene mladine Slovenije*, predsednik *Društva slovenskih skladateljev* ter kot umetniški vodja glasbene dejavnosti na *Zavodu Celeia Celje*. Je tudi član upravnih odborov SIGIC-a in SAZAS-a.

Hopska bela zarja

Naslov skladbe *Hopska bela zarja* se navezuje na mit o indijanskem plemenu, treba pa je poudariti, da tako kot preostale Firštove skladbe tudi ta ni zgrajena na podlagi programa, ki bi se vsebinsko navezoval na literarno podlago. Povezave med glasbenim in literarnim delom lahko iščemo predvsem v oblikovnem smislu (npr. zaokroženosti). Skladba, ki je sestavljena iz sorazmerno malo glasbenega gradiva, se s postopki permutacij, variiranja, členjenja in postavljanja glasbenega gradiva v drugačen poetološki vidik izkaže kot precejšen tehnični in tudi interpretacijski zalogaj. Skladba zajema obsežen nabor tehnik igranja na kontrabas, vse od obvladovanja celotnega registra instrumenta, naravnih flažoletov, pizzicatos z levo roko, udarjanja s prsti po strunah, tremolov, glissandov, ricochetov, udarcev z nogo, najrazličnejših lokovanj do igranja dvojemk.

Oblikovno jo lahko razdelimo na:

- tri počasnejše, melodične dele, v katerih skladatelj izpostavi najvišji, srednji ter najnižji register kontrabasa,
- en večji improvizacijski prehodni del ter druge manjše prehode,
- tri ritmične odseke, v katerih je ponavljanje notnega gradiva najizrazitejše, hkrati pa so ti deli zaradi uporabe različnih tehničnih elementov zastavljeni najvirtuozneje, zaključno codo.

Melodični in ritmični odseki se smiselno izmenjujejo, na določenih mestih pa se notno gradivo iz melodičnega odseka v drugačni obliki ponovi v ritmičnem delu. Tak izrazit primer sta ritmična dela z oznako *cantando*, kjer so značilna razmerja med toni iz melodičnih odsekov zdaj zapisana v obliki dvojemk, izvaja pa se jih v veliko hitrejšem tempu s poudarjeno artikulacijo.

Skladba se začne s počasnejšim, melodičnim delom, ki ima oznaki *energico, intensivo*. V celotnem odseku se pojavi šest različnih tonov, prevladujejo majhni intervali, značilen pa je skok male terce. Melodija je atonalna, zgrajena intuitivno. Pomembno je poudariti, da je postavljena v najvišji register, ki ga je še mogoče zaigrati na kontrabasu, skladatelj pa nam tu predstavi eno izmed specifičnih barv instrumenta.

Sledi daljši improvizacijski del, ki ima oznako *poco improvisando*. Tu najdemo precejšnje število zgoraj omenjenih tehnik igranja: pizzicato z levo

roko, glissande, tremolo, ricochet (tehnika lokovanja), udarce s prsti po strunah, najrazličnejše artikulacijske oznake in dinamično razgibano notno gradivo. Prvič se pojavi tudi gradivo, urejeno po principu Fibonaccijevega zaporedja. To gradivo skladatelj v nadaljevanju še večkrat uporabi (med prehodi ali ob začetku ritmičnega dela).

Fibonaccijevo zaporedje

Prvi ritmični del se začne s predstavitvijo gradiva, ki se v nadaljevanju (med ritmičnimi odseki) neprestano ponavlja, proti koncu skladbe ne več v celoti, ampak le v posameznih delih. Kot prehod med »predstavitvijo« gradiva in njegovo ponovitvijo je v tem delu postavljen niz Fibonaccijevega zaporedja. Za vse ritmične odseke velja, da se metrum ves čas spreminja (iz osnovnega v sestavljenega ali obratno). Prvi ritmični odsek se konča z manjšim prehodom in dvema udarcema z nogo.

Drugi melodični del – *dolce tranquillo* – je zapisan v srednjem registru kontrabasa. Tu se izmenjujejo le štirje toni, osnovno intervalno razmerje pa je tokrat obrat terce, ki je prevladovala v prvem melodičnem odseku. Posebnost drugega odseka so naravni flažoleti, ki spet predstavljajo posebno zvočno doživetje, prav tako pa so lahko velik izziv za izvajalca, saj je na kontrabas mogoče zaigrati le določen nabor naravnih flažoletov.

Naravni flažoleti

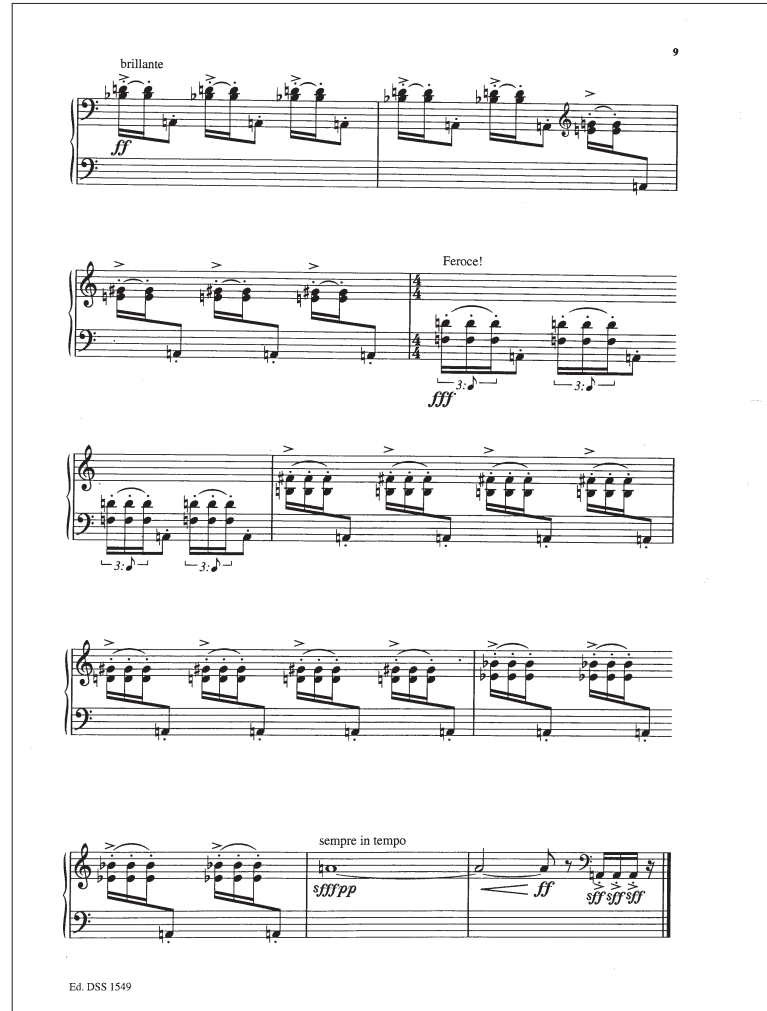
Drugi ritmični del z oznako *scherezoso* prinaša nekaj že znanega gradiva iz prvega ritmičnega odseka, ta pa je na mestih spremenjen – v inverziji –, permutiran. Odsek ima začetni, vmesni in zaključni »novi« del. Najprej se pojavi tih *pizzicato*, ki mu sledi ponovitev že znanega gradiva. Za tem nastopi že omenjeni *cantando*, po krajšem prehodu, v katerem spet zasledimo Fibonaccijevo zaporedje, pa sledi še *virtuoso*, kjer lahko spremljamo igranje dvojemk, združeno s hitrimi menjavami strun.

Slika 4 *pizzicato del*

Zadnji melodični del je skladatelj zapisal v najnižjem registru, ki ga lahko zaigra kontrabasist na štiristrunski inštrument. Gre za nekakšen povzetek oziroma kolaž prejšnjih dveh delov, tako glede intervalnih razmerij, ponovitve nekaterih motivov kot tudi glede uporabe flažoletov in dinamike. Počasnejšemu delu sledi še zadnji prehod – *misteriozo*.

Podobno kot zaključni melodični del je tudi zadnji ritmični del sestavljen iz vsega že znanega gradiva iz prejšnjih odsekov. Kljub temu poslušalec zaradi zgoščevanja gradiva (ponovljene note itd.) nima občutka, da poslušata enako gradivo, ampak da skladba gradira. Skozi ponovitev dela *virtuozo* se skladba izteče v krajšo in učinkovito codo, ki s hitrimi prehodi čez strune in gostimi poudarki poskrbi za primeren virtuozen zaključek.

Kratek pogled v zgodovino

Slika starinskega kontrabasa

Kontrabas se je tako kot preostali člani družine godal pojavil v zgodnjem 16. stoletju, do današnjih dni pa je zamenjal kar nekaj oblik, uglasitev in števil strun. Inštrument podobne velikosti in oblike se je prvič pojavil leta 1493 v Italiji, kljub temu pa je večini raziskovalcem, ki se ukvarjajo z zgodovino kontrabasa, pomembnejši razvoj njegove uglasitve. Ta se je skozi zgodovino velikokrat spremenila, še danes pa poznamo dve – orkestrsko E'-A'-D-G

in solistično Fis-H-E-A. Po obliki se kontrabasi historično delijo na tiste iz družine viol (takšni kontrabasi imajo pogosteje ravno zadnjo ploskev, f-odprtini na sprednji ploskvi pa sta v obliki polmeseča) in tiste iz družine violin.

Slovenski kontrabasisti

»Na slovenskem glasbenem področju se že nekaj časa trudimo, da bi tudi kontrabas predstavili kot solistični inštrument. Slovenska filharmonija s svojimi izvrstnimi glasbeniki umetniki utira novo pot in nov zvok največjemu inštrumentu med godali. Učenje le-tega je sicer že nekaj časa tudi na nižjih glasbenih šolah po Sloveniji zelo razširjeno, za kar smo ponosno zaslužni tudi glasbeniki Orkestra Slovenske filharmonije. Trudimo se 'to veliko okorno violino' predstaviti ne samo kot spremljevalno ritmično orodje, ampak kot inštrument s prijetno božajočim basovskim tonom.«¹¹

1 Vir: <http://www.filharmonija.si/slo/orkester/kvartet-kontrabasov-slovenske-filharmonije>

NAJSLAVNEJŠI KONTRABASISTI

Domenico Dragonetti (1763–1846)
Giovanni Bottesini (1821–1889)
Serge Koussevitzky (1874–1951)
Stefano Scodanibbio (1956–2012)
Gary Karr (1941–)

OBVEZNA SOLISTIČNA KONTRABASISTIČNA LITERATURA

Giovanni Bottesini: *Koncert za kontrabas št. 2 v h-molu*
Carl Ditters von Dittersdorf: *Koncert za kontrabas v E-duru*
Domenico Dragonetti: *Koncert za kontrabas v A-duru*
Serge Koussevitzky: *Koncert za kontrabas v fis-molu, op. 3*
Wenzel Pichl: *Koncert za kontrabas v D-duru*
Paul Hindemith: *Sonata za kontrabas in klavir*
Adolf Mišek: *Sonata za kontrabas in klavir št. 1, op. 5, in št. 2., op. 6*
Franz Simandl: *30 etud za kontrabas*

ZNAMENITI ORKESTRSKI PARTI

Ludvig van Beethoven: 9. simfonija
Alban Berg: opera *Wozzeck*
Anton Bruckner: 7. simfonija
W. A. Mozart: Simfonija št. 40 v g-molu, KV 550
Richard Strauss: *Junakovo življenje*, op. 40
Richard Strauss: *Aridna na Naxosu*, op. 60
Giuseppe Verdi: *Rigoletto*
Richard Wagner: *Die Walküre*
Igor Stravinski: *suita Pulcinella*
Gustav Mahler: Simfonija št. 1 v D-duru
Henryk Gorecki: 3. simfonija

Stefano Scodanibbio

Kvartet kontrabasov Slovenske filharmonije sestavljajo Mateja Murn Zorko, Petar Brčarevič, Blaž Zupan in Jakob Ivan.

Pod okriljem rednega profesorja na Akademiji za glasbo, kontrabasista **Zorana Markovića**, od leta 2006 ustvarja **ansambel Bass Chorus**. Umetniški vodja ansambla je za zloženko, ki je leta 2008 izšla z zgoščenko Bass Chorus – *Homage to Stevan Mokranjac*, zapisal: »V veliki želji, da svoje študente prepričam o smiselnosti ukvarjanja z glasbo in jih spodbudim, da se posvetijo umetnosti, se mi je porodila ideja, da bi bilo dobro sestaviti ansambel, v katerem se bomo lahko sami, brez posrednikov (dirigenta in igranja v orkestru) približali čarom in lepoti glasbe ... Globoko prepričan, da je to prava pot, sem se z vso odločnostjo lotil projekta, tudi z namenom, da razblinim ali vsaj ublažim uveljavljen predodek, da je kontrabas tipičen spremljevalni inštrument. Naša skupna želja je bila, da se čim bolj približamo izraznosti zborovske lirike. Naše raziskovanje zvoka in težnja k čim jasnejšemu izrazu sta nas pripeljala do prečudovitih glasbenih izkušenj in toplega sprejema pri občinstvu.«

IZTOK HRASTNIK je najuspešnejši slovenski kontrabasist. Leta 2011 je izvrstno opravil avdicijo za orkester Dunajske filharmonije in po poskusni dobi v operi, ta traja od enega do dveh let, lani uradno postal član orkestra s častnim nazivom Dunajski filharmonik. Med študijem na akademiji za glasbo je bil član ansambla Bass Chorus, pred odhodom na Dunaj pa je bil redno zaposlen v Simfoničnem orkestru RTV Slovenija.

Na svoje uspehe pa vedno bolj opozarja tudi najmlajša generacija slovenskih kontrabasistov, med katerimi naj omenimo **Todorja Markovića**, **Miho Firšta**, **Grego Rusa** in **Žiga Trilerja**.

Katarina Radaljac

